

การค้าเสื้อผ้าในสังคมกรุงเทพฯสมัยรัชกาลที่ 6 ถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2*

Clothes Trading in Bangkok during the Reign of King Vajiravudh to the World War II Period

โดม ไกรปกรณ์¹

Dome Kraipakorn

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาการค้าเสื้อผ้าในสังคมกรุงเทพฯตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 ถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยชี้ว่าตลอดช่วงสมัยรัชกาลที่ 6 – ครึ่งทศวรรษหลังการปฏิวัติ 2475 กระแสความนิยมแต่งกายแบบสมัยใหม่หรือแบบตะวันตกได้รับความนิยมและการตอบรับจากชาวกรุงเทพฯ พอสมควร ส่งผลให้มีการซื้อหาเสื้อผ้า “ของนอก” จากห้างร้านต่างๆ เมื่อเข้าสู่สมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มีการวางระเบียบการแต่งกายของชาวไทยตามรัฐนิยมในส่วนของการค้าเสื้อผ้าพบว่าในระยะแรกของสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ผู้คนยังคงนิยมซื้อหาเสื้อผ้าสำเร็จหรือตัดชุดที่ร้านตัดเสื้อ แต่จุดเปลี่ยนของวัฒนธรรมดังกล่าวเกิดขึ้นเมื่อประเทศไทยเข้าสู่ภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 ส่งผลให้ประเทศประสบปัญหาขาดแคลนผ้าและเสื้อผ้า การซื้อขายเสื้อผ้าในกรุงเทพฯช่วงเวลานี้ได้เปลี่ยนมาเป็นการซื้อขายเสื้อผ้าเก่า ก่อนที่กิจการซื้อขายเสื้อผ้าจะค่อยๆฟื้นตัวขึ้นอีกครั้งหลังสงครามโลกยุติ

คำสำคัญ: การค้าเสื้อผ้า สมัยรัชกาลที่ 6 สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2

Abstract

This article studies clothes trading from the reign of King Vajiravudh to the World War II period, in order to show that throughout the time of the reign of King Vajiravudh to the 5-year period after Siamese Revolution 1932, the trend of modern, or Western, clothing fashion was fairly popular and acceptable among

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยของผู้เขียนเรื่อง “การค้าอาหาร เครื่องดื่ม เสื้อผ้า ในสังคมสยามสมัยอยุธยาตอนปลาย-ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2: ประวัติศาสตร์สังคม” (ทุนอุดหนุนการวิจัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปี 2555)

¹ อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Bangkok people. This influenced the habit of procuring “imported” clothes from the stores. When Siam reached the time of Field Marshall Plaek Phibunsongkhram’s government, the dressing code was prescribed for Thai people to follow state convention. The study finds that clothes trading in the early of Phibunsongkhram’s government, Thai people still liked to buy readymade clothes or order custom clothes from tailor and dressmaking shop. However, the turning point of clothing culture began when Thailand was in the midst of World War II which caused the problem of fabrics and clothes deficiency in Thailand. Therefore, the clothes trading in this time was shifted to the used clothes trading. Nevertheless, after the War ended, the clothing business had gradually restored its former situation.

Keywords: Cloths trading, the reign of King Vajiravudh, the World War II period

บทนำ

การค้าเสื้อผ้าเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมที่ปรากฏชัดมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย จุดเปลี่ยนสำคัญคือในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ได้เกิดร้านตัดเสื้อแบบตะวันตกขึ้นมาพร้อมกับความนิยมสวมใส่เสื้อผ้าแบบตะวันตกของชนชั้นสูงและชนชั้นกลาง (ดู โทมัส ไกรปรกรณ์ 2556: 259-269) สิ่งที่บทความชิ้นนี้มุ่งเสนอคือ ภาพความเติบโตและความเปลี่ยนแปลงของการค้าเสื้อผ้าในสังคมสยามสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6 –ในการกล่าวถึงพระองค์ในครั้งต่อไปผู้เขียนขอใช้คำว่า “รัชกาลที่ 6”) ถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 หรือ 35 ปีต่อมาหลังจากที่ร้านตัดเสื้อแบบตะวันตกได้เริ่มดำเนินกิจการ โดยช่วงเวลาดังกล่าวมีความสำคัญในเนื่องจากในสมัยรัชกาลที่ 6-7 (พ.ศ. 2453-2477) เป็นช่วงของการสานต่อการปฏิรูปประเทศสยามให้ทันสมัยแบบตะวันตกที่รัชกาลที่ 5 ทรงวางรากฐานไว้ พระมหากษัตริย์ผู้เป็นพระราชโอรสของรัชกาลที่ 5 ทั้ง 2 พระองค์ทรงขยายผลด้านการจัดระบบการศึกษาให้แก่ราษฎร การจัดพิมพ์เผยแพร่หนังสือพระพุทธรธรรมทั้งในประเทศและต่างประเทศ การปลูกฝังสำนึกความเป็นชาติให้แก่ราษฎร การตั้งวรรณคดีสโมสรและการตัดสินวรรณคดียอดเยี่ยมประเภทต่างๆ (ปิยนารถ บุนนาค 2550: 100-119) และสมัยการเปลี่ยนแปลงการปกครอง-สงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2475-2488) เป็นช่วงของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมชาติตะวันตกโดยคณะราษฎร ในระยะแรกและโดยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามในระยะต่อมา (ดู เล่มเติม: 138-205; แกมสุข นุ่มนนท์ 2548) ซึ่งความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะส่งผลต่อการค้าเสื้อผ้าในกรุงเทพฯ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการของกิจการค้าเสื้อผ้าในสังคมกรุงเทพฯสมัยรัชกาลที่ 6 ถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบริบททางสังคมกับพัฒนาการของกิจการค้าเสื้อผ้าในสังคมกรุงเทพฯสมัยรัชกาลที่ 6 ถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ตามแนวทางประวัติศาสตร์สังคมที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาข้อมูลจากหลักฐานชั้นต้นโดยเฉพาะ บันทึกความทรงจำของคนร่วมสมัย โฆษณาขายสินค้า วรรณกรรม ร่วมกับข้อมูลจากงานศึกษาประเภทหลักฐานชั้นรอง เช่น หนังสือ วิทยานิพนธ์ ฯลฯ

ผลการวิจัย

จากการศึกษาหลักฐานต่างๆ ผู้วิจัยขอเสนอเนื้อหาโดยแบ่งออกเป็น 4 ประเด็นใหญ่ดังนี้

1. เศรษฐกิจและสังคมกรุงเทพฯสมัยรัชกาลที่ 7

โดยภาพรวมแล้วกล่าวได้ว่าเศรษฐกิจของสยามในสมัยรัชกาลที่ 6-7 มีความผันผวนดังปรากฏว่าในช่วง พ.ศ. 2453 - 2472 ปริมาณพื้นที่ปลูกข้าวภายในประเทศเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจาก 11.5 ล้านไร่ขึ้นมาเป็น 18.1 ล้านไร่ (ดู อินแกรม 2552: 66) ทั้งยังพบว่ารัฐบาลสมัยรัชกาลที่ 6 พยายามปรับปรุงเศรษฐกิจของประเทศให้เป็นระบบด้วยการส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักการออมทรัพย์เพื่อประโยชน์ในการลงทุนวันข้างหน้า จัดตั้งสภาเผยแผ่พาณิชย์เพื่อค้นคว้าวิจัยคุณภาพสินค้าของประเทศ ส่งเสริมทำนุบำรุงการกสิกรรมของราษฎร (ปิยนาค บุนนาค 2550: 100) หากแต่เศรษฐกิจของสยามในสมัยรัชกาลที่ 6-7 กลับอยู่ในภาวะวิกฤต ดังที่ สมภพมานะรังสรรค์ (2544: 62-63) ได้ชี้ว่าเหตุที่ปริมาณการผลิตข้าวของประเทศสยามในช่วงเวลานี้เพิ่มขึ้นเนื่องจากจำนวนประชากรภายในประเทศเพิ่มขึ้นตลอดช่วงพ.ศ. 2453-2475 ทำให้มีการผลิตข้าวเพิ่มขึ้นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการบริโภคภายในประเทศเป็นหลัก ไม่ใช่เพิ่มขึ้นเพื่อส่งออก

ขณะที่งานศึกษาของสุนทรีย อาสะวีย์ แสดงให้เห็นว่าเศรษฐกิจสยามในสมัยรัชกาลที่ 6 อยู่ในภาวะตกต่ำเนื่องจากปัจจัยภายในได้แก่ การที่รัฐบาลไม่สนใจพัฒนาระบบชลประทานอย่างจริงจังจึงทำให้การผลิตข้าวภายในประเทศส่วนใหญ่ต้องพึ่งพาภาวะธรรมชาติ เมื่อเกิดปัญหาน้ำท่วมครั้งใหญ่ในพ.ศ. 2460 นาข้าวในภาคกลางได้รับความเสียหายกว่า 2.9 ล้านไร่ หรือคิด

เป็นร้อยละ 20.96 ของเนื้อที่ปลูกข้าวในภาคกลาง หลังจากผ่านปัญหาน้ำท่วมมาได้เพียง 1 ปี ชาวเขาก็ได้รับความเสียหายซ้ำจากปัญหาฝนแล้งหนักในพ.ศ. 2462 ส่งผลให้เนื้อที่ปลูกข้าวของประเทศไทยได้รับความเสียหายกว่า 6.7 ล้านไร่ จากเนื้อที่เพาะปลูกทั้งหมด 15.49 ล้านไร่ (สุนทรียา อาศะไวทย์ 2533: 11-15) อีกทั้งยังมีปัจจัยภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อการส่งออกข้าวของสยามได้แก่ ภาวะเศรษฐกิจโลกตกต่ำอันเป็นผลต่อเนื่องจากสงครามโลกครั้งที่ 1 และภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในยุโรปช่วงต้นทศวรรษ 2460 ทำให้ประเทศในตะวันตกลดการนำเข้าสินค้าเกษตรจากต่างประเทศ (สมภพ มานะรังสรรค์ 2544: 64) ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 ยังส่งผลต่อเนื่องมาถึงสมัยรัชกาลที่ 7 แม้ว่าในช่วงต้นรัชสมัยจะปรากฏว่าเศรษฐกิจของประเทศสยามเริ่มดีขึ้น รัฐบาลสามารถใช้หนี้สินที่มีมาในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้หมด และสามารถแก้ปัญหาการขาดดุลงบประมาณแผ่นดินได้ มีเงินคงคลังเหลืออยู่พอสมควร อย่างไรก็ตามตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. 2473 เศรษฐกิจของสยามก็กลับสู่ภาวะวิกฤตอีกครั้งเนื่องจากปัญหาผลิตทางการเกษตรเก็บเกี่ยวไม่ได้ผล ภาวะข้าวและดีบุกซึ่งเป็นสินค้าส่งออกสำคัญของประเทศไทยในตลาดโลกได้ราคาต่ำ นำไปสู่การที่รัฐบาลแก้ปัญหาด้วยการลดรายจ่ายของรัฐบาล เพิ่มอัตราภาษีนำเข้าสินค้าฟุ่มเฟือย ฯลฯ จนนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างความขัดแย้งระหว่างกระทรวงต่างๆ และความขัดแย้งระหว่างชนชั้นกลางกับรัฐบาล ซึ่งความขัดแย้งเรื่องเศรษฐกิจของประเทศจะเป็นมูลเหตุหนึ่งของการปฏิวัติ 2475 (บทสัน 2543: 270-349)

แม้ว่าโดยภาพรวมแล้วเศรษฐกิจของประเทศสยามในสมัยรัชกาลที่ 6-7 จะอยู่ในภาวะวิกฤต แต่ถ้ามองเฉพาะในส่วนพื้นที่กรุงเทพฯ จะเห็นได้ว่าการขยายตัวของการผลิตและค้าข้าวที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 - ต้นรัชกาลที่ 7 ส่งผลให้กรุงเทพฯ เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างมีนัยสำคัญดังปรากฏว่ากรุงเทพฯ ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 6-7 ได้สืบเนื่องลักษณะความเป็นเมืองอุตสาหกรรมขั้นต้นต่อจากสมัยรัชกาลที่ 5 คือเมืองมีการขยายตัวอย่างกว้างขวาง ผู้คนย้ายที่อยู่จากริมคลองมาอยู่ริมถนนที่ตัดขึ้นใหม่ เกิดแหล่งการค้าของชาวตะวันตกขึ้นหลายแห่ง (บุปผานา สุวรรณมาศ 2525: 23-29) รวมถึงเป็นแหล่งอุตสาหกรรมสีข้าวขนาดใหญ่หลายแห่งทั้งของชาวตะวันตกและชาวจีน ตลอดจนเป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ๆ อื่นๆ เช่น โรงงานปูนซีเมนต์ โรงงานน้ำอัดลม โรงงานทำสบู่ ฯลฯ รวมทั้งหมด 7 แห่ง (สิทธิพงษ์ ดิลกานิช 2538: 15-16) ส่วนสภาพสังคมกรุงเทพฯ ในสมัยรัชกาลที่ 6-7 พบว่าจากการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยในสมัยรัชกาลที่ 5 ส่งผลให้มีคนที่ได้รับการศึกษาแผนใหม่และรับราชการเพิ่มมากขึ้นโดยข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่เติบโตขึ้นจากการปฏิรูปประเทศถือเป็นชนชั้นนำของกรุงเทพฯ ในสมัยรัชกาลที่ 6-7 ขณะที่ข้าราชการชั้นผู้น้อย ครู ลูกจ้างบริษัทเอกชน พ่อค้า ซึ่งอาจเรียกรวมๆ กันว่า “ชนชั้นกลาง” ค่อยๆ ก้าวขึ้นมาเป็นส่วนสำคัญในสังคมเมือง (เบเคอร์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร 2557: 157-160) ในแง่มุมของการดำเนินชีวิต จากบันทึกความทรงจำของคนร่วมสมัยทำให้ทราบว่า ชาวกรุงเทพฯ ในสมัยรัชกาลที่ 6-7 นิยมบริโภคสินค้าที่เป็น “ของนอก” ที่เมืองไทยไม่มี โดยหาซื้อสินค้าจากห้างร้านต่างๆ (ลาวัญญ์ โชติามระ 2527: 90-99)

2. วัฒนธรรมการแต่งกายของผู้คนและธุรกิจค้าเสื้อผ้าในกรุงเทพฯสมัยรัชกาลที่ 6-7

กล่าวได้ว่านับตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ 5 คนในกรุงเทพฯนิยมสวมเสื้อผ้าตลอดทั้งตัว ต่างจากสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงช่วงกลางสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งการสวมเสื้อและกางเกงเป็นแฟชั่นของชนชั้นนำ ข้าราชการสมัยใหม่ และคนที่ทำงานกับบริษัทของชาวตะวันตกเท่านั้น (เบเคอร์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร 2557: 161-162) โดยการค้นคว้าของเอนก นาวิกมูล (2547: 124) ชี้ว่าการแต่งกายของชาวสยามในสมัยรัชกาลที่ 6 นั้นผู้ชายมักนุ่งกางเกงแพรของจีนหรือนุ่งผ้าม่วง ผ้าพื้นตามกำลังฐานะ สวมรองเท้าบ้างไม่สวมบ้าง ไว้ผมยาวสุภาพ ถ้าเป็นข้าราชการก็สวมเสื้อราชปะแตน นุ่งผ้าม่วง สวมรองเท้า สำหรับการแต่งกายของผู้หญิงนั้น บันทึกความทรงจำของลาวัญญ์ โชตามระ (2527: 138-139) กล่าวว่า ผู้หญิงสมัยรัชกาลที่ 6 โดยทั่วไปนุ่งโจงกระเบนหรือผ้าลาย ห่มผ้าแถบ ถ้าเป็นหญิงสาวบางที่ก็นุ่งผ้าซิ่น สวมเสื้อคอกระเช้า

เป็นที่น่าสังเกตว่ารัชกาลที่ 6 ทรงสนับสนุนเรื่องการแต่งกายแบบตะวันตก ดังพบว่าทรงโปรดเกล้าฯให้สตรีไว้ผมยาว สวมเสื้อแบบตะวันตก นุ่งผ้าซิ่น ผ่าถุงหรือกระโปรง สวมรองเท้า (ปิยนาด บุนนาค 2550: 119) ด้านการแต่งกายของบุรุษ พระองค์ทรงสนับสนุนเรื่องการแต่งกายแบบตะวันตกเช่นเดียวกันเนื่องจากพระองค์ทรงมีทัศนคติเกี่ยวกับความเป็นชายตามแบบอย่างวัฒนธรรมวิคตอเรียนของอังกฤษ (ดู ชานันท์ ยอดหงษ์ 2555: 131-193) ทั้งยังปรากฏว่าข้าราชการที่รับใช้ใกล้ชิดพระมหากษัตริย์จะแต่งตัวอย่างพิถีพิถันและนิยมแต่งกายแบบตะวันตก ดังเห็นได้จากนวนิยายเรื่อง “สี่แผ่นดิน” ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้สะท้อนให้เห็นถึงเรื่องนี้ผ่านการเล่าถึงการแต่งกายของคุณเปรม ตัวละครเอกฝ่ายชายซึ่งในช่วงต้นรัชกาลที่ 6 ได้รับความเคารพเป็นมหาตมเล็ก โดยการแต่งกายของคุณเปรม “แต่งเนื้อแต่งตัวนั้นดูพิถีพิถัน เอาสวยเอางามกว่าแต่ก่อน ทำทางก็ดูทะมัดทะแมงกระเดียดไปทางฝรั่ง” และเริ่มสะสมผ้านุ่ง เสื้อหมวก ถูตืน (ถูตื้น-ผู้อ้าง) การแต่งกายแบบตะวันตกอย่างคุณเปรมเป็นแฟชั่นที่นิยมในหมู่ข้าราชการผู้รับใช้ใกล้ชิดรัชกาลที่ 6 (คึกฤทธิ์ ปราโมช 2552: 415-416)

ข้อเท็จจริงที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ วัฒนธรรมการแต่งกายแบบสมัยใหม่ที่รัชกาลที่ 6 ทรงสนับสนุนได้รับความนิยมในหมู่ชาวกรุงเทพฯ ดังที่บันทึกของลาวัญญ์ โชตามระ (2527: 137-140) ได้เล่าถึงการแต่งกายของชาวกรุงเทพฯในช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ 6 ถึงต้นรัชกาลที่ 7 ว่าชาวกรุงในช่วงนั้น ยามอยู่บ้านคนหนุ่มบางคนนุ่งกางเกงขาสั้นสีดามีเข็มขัดรัดเอว พวกผู้หญิงสาวบางที่ก็นุ่งผ้าซิ่นสวมเสื้อคอกระเช้า แต่ยามออกนอกบ้าน ทั้งชายและหญิงจะแต่งกายอย่างประณีตงดงามและเรียบร้อยขึ้นโดยพวกผู้ชายจะนุ่งกางเกงแพร สวมเสื้อติดกระดุมห้าเม็ด ส่วนพวกผู้หญิงจะนุ่งผ้าซิ่นไหม ผ้าม่วง สวมเสื้อแขนยาวระช้อคอหรือเสื้อแบบที่เป็นที่นิยมในช่วงปี พ.ศ. 2467-2468 คือเสื้อตัดตัวตรงทรงกระสอบแขนกุดแค่วัสดุ หากเป็นหญิงมีอายุนิยมสวมเสื้อคอกลมหรือคอแหลมผ้าปานหรือผ้าลูกไม้ผ้าอกติดกระดุมสำหรับการแต่งกายของชาวสยามในสมัยรัชกาลที่ 7 จากการค้นคว้าของ เอนก นาวิกมูล (2547: 158-167) ชี้ว่าไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงไปจากสมัยรัชกาลที่ 6 เท่าไรนัก โดยการแพร่หลายของแฟชั่นการแต่งกาย

แบบตะวันตกในหมู่ชาวกรุงมีที่มาจากปัจจัยหลายประการดังที่ เอนก นาวิกมูล (2547: 125-127) ได้กล่าวถึงแฟชั่นการแต่งกายของสตรีสมัยรัชกาลที่ 6 ว่ามีที่มา 2 แหล่งได้แก่ การแพร่หลายของแฟชั่นที่นิยมกันในราชสำนักและแฟชั่นที่มาจากภาพยนตร์ตะวันตกที่เข้ามาฉายในโรงภาพยนตร์ นอกจากนี้แหล่งที่มาซึ่ง เอนก นาวิกมูล ได้กล่าวไว้ผู้เขียนบทความเห็นว่าปัจจัยอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้ชาวกรุงสมัยรัชกาลที่ 6-7 นิยมวัฒนธรรมการแต่งกายแบบตะวันตกได้แก่ การที่ชาวกรุงมีรสนิยมนิยมบริโภคสินค้า “ของนอก” ดังที่ได้กล่าวในตอนต้นของบทความ

ประเด็นที่จะกล่าวต่อไปคือ เสื้อผ้าที่ชาวกรุงเทพฯ สมัยรัชกาลที่ 6-7 สวมใส่มีที่มาจากไหนผลิตเองหรือซื้อหาจากที่ไหน โดยงานศึกษาของสุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา (2542: 78-88) ชี้ว่า สมัยรัชกาลที่ 6-7 เป็นช่วงเวลาที่ผู้คนในกรุงเทพฯ และหัวเมืองที่การคมนาคมติดต่อกับกรุงเทพฯ ทำได้สะดวก มีความนิยมซื้อหาผ้าจากตะวันตกที่มีการนำมาขายในสยามเช่นเดียวกับในสมัยรัชกาลที่ 5 แม้ว่ารชกาลที่ 6 จะทรงมีพระราชดำริให้ปรับปรุงหัตถกรรมผ้าทอพื้นเมืองของราษฎรให้มีคุณภาพดีขึ้นเพื่อสามารถแข่งขันกับผ้าที่นำเข้ามาจากต่างประเทศและส่งเสริมให้ชาวสยามใช้ผ้าหัตถกรรมพื้นเมืองเช่นเดียวกับที่พระราชบิดาได้ทรงทำ แต่กิจการปรับปรุงหัตถกรรมผ้าทอพื้นเมืองของกรมช่างไหมและงานศิลปหัตถกรรมนักเรียนซึ่งรัชกาลที่ 6 โปรดเกล้าฯ ให้จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมให้ราษฎรสนใจอาชีพด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน ไม่สามารถดึงให้ราษฎรชาวสยามหันมาบริโภคผ้าพื้นเมืองได้เท่าไรนัก เนื่องจากนับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมาราชราษฎรนิยมใช้ผ้าจากตะวันตกซึ่งหาซื้อได้สะดวกและราคาถูกกว่าหรือไล่เลี่ยกับผ้าทอมือที่ผลิตในประเทศ อีกทั้งการปลูกฝ้ายเพื่อผลิตผ้าใช้เองมีต้นทุนสูงและผ้าที่ผลิตได้ก็ขายได้ราคาต่ำ ราษฎรจึงไม่นิยมผลิตผ้าพื้นเมือง สภาพดังกล่าวยังคงเป็นอยู่ต่อมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 7

สำหรับแหล่งซื้อหาผ้าของชาวกรุงเทพฯ ในสมัยรัชกาลที่ 6-7 งานศึกษาของอินทิดา ชาฮีร์ (2546: 47-79) ระบุว่าแหล่งร้านค้าผ้าที่สำคัญของกรุงเทพฯ (และสยาม) อยู่ที่ย่านสำเพ็งและพาหุรัด โดยธุรกิจค้าผ้าส่วนมากเป็นธุรกิจของพ่อค้าชาวอินเดีย นอกจากนี้จากการค้นคว้าข้อมูลจากบันทึกความทรงจำของคนในสมัยรัชกาลที่ 6-7 พบว่าคนสมัยนั้นมีการซื้อเสื้อผ้าแบบตะวันตกมาสวมใส่ตั้งแต่บันทึกความทรงจำของ ม.ล. เนือง นิลรัตน์ (2544: 272) ชี้ว่าสตรีในวังมีการหาซื้อเสื้อผ้าแบบตะวันตกไว้ใส่ในโอกาสสำคัญ ส่วนบันทึกความทรงจำของพระยานรรัตนราชมานิต หนึ่งในข้าราชการสำนักผู้ใกล้ชิดกับรัชกาลที่ 6 ได้ชี้ว่าข้าราชการฝ่ายชายมีการซื้อหาเครื่องแบบจากห้างสรรพสินค้าผู้ตัดเครื่องแบบ เช่น ห้างแบดแมน ห้างยอนต์ แซมสัน แอนด์ซัน ห้างไวท์ อะเวย์ เล็ดลอค ฯลฯ โดยทางห้างจะส่งคนมาวัดตัวและเมื่อตัดเสร็จแล้ว ห้างจะบรรจุเครื่องแบบใส่หีบส่งมาให้เจ้าของชุด (อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระภิกษุ ธรรมวิติกโก อ่างถึงใน ชานันท์ ยอดหงส์ 2555: 61) ส่วนชนชั้นกลางในกรุงเทพฯ เนื่องจากสมัยรัชกาลที่ 6-7 เป็นช่วงเวลาที่การใช้สินค้าต่างประเทศที่ขายในห้างร้านต่างๆ แสดงถึง “ความโก้” การแต่งกายและการทำทรงผมแบบดารานาภาพยนตร์ต่างประเทศเป็นที่นิยมในหมู่ชนชั้นกลาง

(ดู ลาวัลย์ โขตามระ 2527: 90-93; ขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์) 2523: 203-208) ดังนั้นจึงมีการซื้อหาเสื้อผ้า “ของนอก” จากห้างร้านต่างๆ ดังที่บันทึกของลาวัลย์ โขตามระ (2527: 95) เล่าว่าชาวกรุงในสมัยปลายรัชกาลที่ 6-ต้นรัชกาลที่ 7 ซื้อเสื้อผ้า “ของนอก” ที่ร้านจาตุรงค์อาภรณ์แถวสามยอด หรือร้าน ฮ. โลพันธ์ศรี ร้านชินชินฮะและไทยสตรี แดงพาหุรัด นอกจากร้านดังกล่าวแล้วจากโฆษณาในสมัยรัชกาลที่ 6-7 พบว่าราษฎรชาวกรุงสามารถซื้อหาเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายได้จากร้านค้าอีกหลายแห่ง เช่น ห้างชวนหลี่ แถวสะพานหัน ซึ่ง “มีเครื่องใช้เครื่องแต่งกายทุกอย่าง” (เอนก นาวิกมูล 2551: 39) ห้างเอ.อี.เลลี แถววังบูรพา (เล่มเดิม: 95) ห้างเซ่งเซ่งแถวประตูสามยอด ถนนเจริญกรุง ซึ่งเป็น “ช่างฝีมือประณีตและชำนาญในการตัดรองเท้าและเครื่องแบบ เครื่องแต่งกายทุกชนิดโดยราคาถูก” (เอนก นาวิกมูล 2550: 98)

เป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อเทียบกับห้างร้านในสมัยรัชกาลที่ 5 กับในสมัยรัชกาลที่ 6-7 จะพบว่าในสมัยรัชกาลที่ 6-7 มีบริษัทห้างร้านของชาวจีนที่ดำเนินธุรกิจด้านการค้าสุรา เครื่องใช้เครื่องกระป๋อง เสื้อผ้า ฯลฯ เพิ่มขึ้นอย่างมาก (จิรวัดน์ แสงทอง 2546 : 153) สำหรับห้างร้านค้าเสื้อผ้าของชาวจีนนั้นกล่าวได้ว่ามีการขยายธุรกิจอย่างกว้างขวางถึงขั้นที่สามารถประมูลตัดเครื่องแบบนักเรียนทหารได้ ดังเห็นได้จากบันทึกความทรงจำของพล.ร.ต. แชน ปัจจุบันนท์ (2557: 87) ซึ่งเข้าเรียนโรงเรียนนายเรือเมื่อพ.ศ. 2462 โดยบันทึกดังกล่าวระบุว่าเครื่องแบบนักเรียนนายเรือที่ทางราชการแจกให้นักเรียนเป็นเครื่องแบบที่ร้านจีนตัดเสื้อประมูลได้และส่งคนมาวัดตัวนักเรียนแต่ละคน เมื่อตัดเสร็จแล้วจะส่งเครื่องแบบมาให้

3. เศรษฐกิจและสังคมกรุงเทพฯสมัยรัฐบาลคณะราษฎร-เหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ. 2475-2485)

ในปี 2475 กลุ่มทหารและข้าราชการพลเรือนจำนวน 115 คนที่เรียกตัวเองว่า “คณะราษฎร” ได้ทำการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศเป็นระบอบประชาธิปไตยโดยหนึ่งในเหตุผลของการปฏิวัติตามแถลงการณ์คณะราษฎรคือเพื่อสร้างเศรษฐกิจชาตินิยมเพื่อความเป็นธรรมในสังคม (เบเคอร์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร 2557: 187) หลังปฏิวัติสำเร็จเป็นช่วงของการแสวงหาระบบเศรษฐกิจใหม่ของประเทศโดยกลุ่มการเมืองกลุ่มต่างๆพยายามต่อสู้กันเพื่อบีบให้ระบบเศรษฐกิจของประเทศออกมาในแบบที่ตนต้องการคือ กลุ่มชนชั้นสูงต้องการรักษาผลประโยชน์และอภิสิทธิ์ซึ่งเคยมี ขณะที่กลุ่มของปรีดี พนมยงค์ เห็นว่าควรเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจให้เป็นไปตามแนวทางเศรษฐกิจสังคมนิยมซึ่งแนวทางนี้ถูกวิจารณ์อย่างหนักโดยรัชกาลที่ 7 และสมาชิกคณะราษฎรกลุ่มของพระยาทรงสุรเดชก็คัดค้านทำให้เค้าโครงเศรษฐกิจของปรีดีถูกยับยั้งไว้ ต่อมาภายหลังเมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี (พ.ศ. 2481-2487) รัฐบาลได้นำแนวคิดเศรษฐกิจชาตินิยมของหลวงวิจิตรวาทการมาใช้โดยสนับสนุนให้ชนชั้นกลางรวมตัวกันทำการผลิตและการค้าในรูปแบบของสหกรณ์และสมาคมอาชีพที่อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ 2524: 209-220) ควบคุม

ไปกับการจำกัดบทบาททางเศรษฐกิจของชาวต่างชาติโดยเฉพาะชาวจีนและส่งเสริมให้ชาวไทยมีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจ ยกเว้นแต่กิจการทางเศรษฐกิจที่สำคัญๆ เช่น การค้าข้าว ธุรกิจค้าปลีกค้าส่งทั้งภายในและภายนอกประเทศ ฯลฯ ซึ่งรัฐจะเป็นผู้ดำเนินการแบบผูกขาด (ปริตารัตน์ พัฒนพิชัย 2544: 26-166)

นอกจากนี้ยังพบว่าในช่วง 1 ทศวรรษหลังการปฏิวัติ 2475 ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมครั้งสำคัญได้แก่ ปรากฏการณ์ “สร้างชาติ” ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งใช้นโยบายปลูกฝังจิตสำนึกชาตินิยมให้ประชาชนควบคู่ไปกับการสร้าง “วัฒนธรรม” ในรูปแบบต่างๆ เช่น เปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ภาษาไทย การใช้รฐนิยมเพื่อวางกรอบการปฏิบัติตนของราษฎร ฯลฯ (ดู แกมสุข นุ่มนนท์ 2548: 57-108; ชาญวิทย์ แพงแก้ว 2553; เบเคอร์ และผาสุกพงษ์ไพจิตร 2557: 198-210)

เมื่อพิจารณาเฉพาะส่วนของกรุงเทพฯ กล่าวได้ว่าเศรษฐกิจของกรุงเทพฯ ในช่วงปี 2475-2485 โดยภาพรวมแล้วยังคงสืบเนื่องลักษณะความเป็นเมืองอุตสาหกรรมขั้นต้นต่อจากสมัยรัชกาลที่ 6-7 (ดู บุปผนาภ สุวรรณมาศ 2525: 23-29) เช่นเดียวกับด้านสังคมที่วิถีชีวิตของชนชั้นกลางซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจและสังคมกรุงเทพฯ ยังคงเป็นไปในลักษณะเดียวกับในสมัยรัชกาลที่ 6-7 นั่นคือ ทำงานในหน่วยงานราชการ โรงเรียน บริษัท เอกชน และพักผ่อนหย่อนใจด้วยการชมภาพยนตร์ ทานอาหารนอกบ้าน เล่นกีฬาฯ ดังเห็นร่องรอยได้จากนวนิยายเรื่อง “ปริศนา” ของ ว. ณ ประมวลมารค (พระองค์เจ้าวิภาวดีรังสิต) ซึ่งผู้เขียนผ่านชีวิตในช่วงรัชกาลที่ 7 - สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 และเขียนนวนิยายที่ให้ภาพบรรยากาศสังคมไทยในสมัยรัชกาลที่ 8 ถึงต้นยุครัชกาลที่ 9 ได้เป็นอย่างดี (ดู ว. ณ ประมวลมารค 2554) หรือจากงานศึกษาของวิระยุทธ ปีสาลี (2557: 57-122) โดยที่วิถีชีวิตของชาวกรุงเทพฯ จะเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงเมื่อประเทศไทยเข้าสู่ภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 ดังจะเห็นได้จากหัวข้อต่อไป

4. วัฒนธรรมการแต่งกายของผู้คนและธุรกิจค้าเสื้อผ้าในกรุงเทพฯ สมัยคณะราษฎร-สงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2475-2485)

บันทึกความทรงจำของขุนวิจิตรมาตราทำให้ทราบว่าวัฒนธรรมการแต่งกายของคนสยาม/ไทย^๕ นับตั้งแต่การปฏิวัติ 2475 ทั้งชายและหญิงนิยมแต่งกายแบบสากล(ตะวันตก)

^๕ ในพ.ศ. 2482 รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ประกาศเปลี่ยนชื่อประเทศจาก “สยาม” เป็น “ไทย” เนื่องจากการกล่าวถึงการแต่งกายของผู้คนในสมัยรัฐบาลคณะราษฎร-เหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นช่วงเวลาที่คาบเกี่ยวระหว่างการใช้ชื่อประเทศว่า “สยาม” และการเปลี่ยนชื่อประเทศเป็น “ไทย” ผู้เขียนบทความจึงกล่าวชื่อประเทศด้วยคำว่า สยามและไทย โดยใช้เครื่องหมาย / คั่นกลางไว้

โดยชายเล็กลงผ้าโจงกระเบน เสื้อราชปะแตน สวมถุงเท้ารองเท้า สวมหมวก เปลี่ยนมาแต่งกายแบบฝรั่งที่เรียกว่าชุดสากลและไม่นิยมใส่หมวก ส่วนหญิงเล็กลงผ้าขึ้นหั้นมานุ่งกระโปรงสวมเสื้อง่ายๆ เกิดแฟชั่นเสื้อกระโปรงเป็นชุดสีต่างๆ ตลอดจนมีการแยกเสื้อผ้าเป็นชุดอยู่บ้าน ชุดออกนอกบ้านธรรมดา ชุดเข้าสังคม ชุดนอน ฯลฯ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแต่งกายนี้เป็นการรับอิทธิพลจากตะวันตกที่หลังไหลเข้ามาโดยเฉพาะอิทธิพลจากภาพยนตร์อเมริกัน (ขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์) 2523: 370-371) อย่างไรก็ตามแฟชั่นการแต่งกายแบบที่ขุนวิจิตรมาตราเล่าถึงยังแพร่หลายในวงจำกัดเท่านั้น ดังเห็นได้จากหนังสืออัตชีวประวัติของสมศรี สุขุมลันท์ (2556: 91-93) ที่เล่าถึงการแต่งกายของนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเมื่อปี 2481 ว่าสมัยนั้นผู้หญิงยังคงนิยมนุ่งผ้าขึ้น โดยเพื่อนคนหนึ่งของผู้เขียน (สมศรี) นุ่งผ้าขึ้นยาวกรอมเท้าและได้รับคำชมจากเพื่อนคนอื่นๆว่าแต่งตัวเก๋

เป็นที่น่าสังเกตว่าในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มีการประกาศ “รัฐนิยม” และประกาศอื่นๆเพื่อสร้างความพร้อมเพรียงและความเป็นระเบียบเรื่องการแต่งกายของคนในชาติ โดยรัฐนิยมฉบับที่ 10 กำหนดเครื่องแต่งกายของคนไทยออกเป็น 3 ประเภทคือ 1) เครื่องแต่งกายธรรมดาที่ใช้ในที่ชุมชน 2) เครื่องแต่งกายทำงานที่แต่งเวลาประกอบอาชีพ 3) เครื่องแต่งกายตามโอกาสที่แต่งในโอกาสที่เหมาะสม เช่น ชุดเล่นกีฬาหรือชุดเข้าสังคม (ดู ชาญวิทย์ แพงแก้ว 2553: 59-61)

โดยภาพรวมแล้วกล่าวได้ว่าการแต่งกายตามรัฐนิยมและประกาศอื่นๆของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีรูปแบบดังนี้ ผู้ชายสวมเสื้อชนิดมีแขนจะเป็นเสื้อคอปิดหรือเปิดก็ได้ นุ่งกางเกงสากลหรือกางเกงฝรั่ง ส่วนผู้หญิงสวมเสื้อและนุ่งผ้าถุงหรือกระโปรง นอกจากนี้ทั้งผู้หญิงและผู้ชายให้สวมหมวกบนศีรษะและสวมรองเท้า ซึ่งนโยบายการจัดระเบียบการแต่งกายของรัฐบาลส่งผลให้ราษฎรจำนวนหนึ่งประสบความยุ่งยากพอสมควร เช่น ไม่สามารถติดต่อกำหนดกับหน่วยงานราชการได้เพราะข้าราชการเห็นว่าแต่งตัวผิดรัฐนิยม(เอนก นาวิกมูล 2547: 172-174) หรือรู้สึกว่าคุณบังคับให้ต้องสวมหมวกและรองเท้าซึ่งไม่เคยชิน (ส. พลายน้อย 2553: 151-155)

จำเป็นต้องกล่าวด้วยว่าช่วงกลางทศวรรษ 2470-ต้นทศวรรษ 2480 เป็นช่วงเวลาที่ไทยนำเข้าเส้นด้ายซึ่งเป็นวัตถุดิบในการทอผ้าจากต่างประเทศในปริมาณมาก (โดยเฉพาะเส้นด้ายจากอินเดียและญี่ปุ่น) ทำให้รัฐบาลมีความพยายามในการสนับสนุนให้ราษฎรในประเทศเพิ่มปริมาณการผลิตผ้าฝ้าย วัตถุดิบในการทอผ้า (อินทิดา ซาฮ์รี 2546: 148-156) ทั้งยังพบว่าผู้คนในกรุงเทพฯและเมืองต่างๆในชนบท นิยมซื้อผ้าของต่างประเทศ โดยเฉพาะผ้าจากญี่ปุ่น ซึ่งมีราคาถูก (เล่มเดิม: 135-143) ในส่วนของเสื้อผ้าที่แปรรูปมาจากผ้าก็เป็นไปในทำนองเดียวกับผ้านั้นคือ ผู้คนส่วนใหญ่ทั้งในกรุงเทพฯและในต่างจังหวัดที่มีเศรษฐกิจนิยมซื้อเสื้อผ้ามากกว่าผลิตใช้เอง ดังเห็นได้จากรายงานการสำรวจเศรษฐกิจในชนบทแห่งสยามของ คาร์ล ซี. ซิมเมอร์แมน ศาสตราจารย์ทางสังคมวิทยา ชาวอเมริกัน ซึ่งเข้ามาสำรวจสภาพเศรษฐกิจของ

ชนบทสยาม เมื่อปีพ.ศ. 2473 โดยรายงานฉบับนี้ระบุว่า ราษฎรในชนบทของสยาม/ไทยไม่ว่าจะในภาคกลาง ภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ “ส่วนมากต้องซื้อเสื้อผ้าใช้” (ชิมเมอร์แมน 2525: 50-51) สอดคล้องกับข้อเท็จจริงจากงานศึกษาของฉัตรทิพย์ นาถสุภา ที่ชี้ว่าการผลิตผ้าเพื่อใช้เองของราษฎรในภาคกลางลดลงเรื่อยๆนับตั้งแต่สยาม/ไทยทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษ เมื่อปี 2398 และเกือบหมดไปอย่างเด็ดขาดเมื่อเริ่มสงครามโลกครั้งที่ 2 (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา 2533: 36-41) ส่วนพื้นที่ในภาคใต้หลังจากมีทางรถไฟจากกรุงเทพฯไปถึงชายแดนภาคใต้และมีรถไฟวิ่งต่อไปยังปีนังในปี 2465 พบว่ามีการบรรทุกเสื้อผ้าและของใช้จากกรุงเทพฯลงมาขายที่ภาคใต้ (เล่มเดิม: 57; เน้นโดยผู้อ้าง)

จากการสืบค้นบันทึกความทรงจำของบุคคลที่เติบโตและผ่านชีวิตในช่วงกลางทศวรรษ 2470 - ทศวรรษ 2480 ผู้วิจัยพบว่าผู้คนในช่วงเวลานั้นมีการตัดเย็บเสื้อผ้าใส่เองเพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายในการซื้อหาเสื้อผ้า โดยบางคนเรียนรู้วิธีการตัดเย็บเสื้อผ้าจากการยืนดูช่างตัดเสื้อทำแล้วกลับมาทำเองแบบ “ครูพักลักจำ”(ปราโมทย์ ประสาทกุล; ปัทมา ว่าพัฒนาพงศ์; สุภาณี ปลื้มเจริญ 2550: 78, 90-91) แต่โดยภาพรวมแล้วผู้คนในกรุงเทพฯมีความนิยมตัดชุดที่ร้านตัดเสื้อ ดังเห็นได้จากข้อเท็จจริงที่ว่าในปี 2476 ได้มีการเปิดโรงเรียนสอนตัดเสื้อชายแห่งแรกในประเทศไทยขึ้นชื่อว่า “โรงเรียนสอนตัดเสื้อวัดสุทัศน์” ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น “โรงเรียนสอนตัดเสื้อพระนคร” (หนังสือสมาคมนายจ้างร้านตัดเสื้อแห่งประเทศไทย ฉบับร่วมสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี 2525: 7) ข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้บ่งชี้ให้เห็นว่าสังคมในช่วงเวลานั้นมีความต้องการช่างตัดเสื้อจึงต้องเปิดโรงเรียนสอนขึ้นมาเพื่อผลิตช่างตัดเสื้อเพิ่มขึ้นจากช่างตัดเสื้อชาวจีนและชาวไทยที่มีอยู่เดิม^๕

เมื่อเข้าสู่สมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ช่วงที่ 1 (พ.ศ.2481-2487) การซื้อหาผ้าและเสื้อผ้าที่ดำรงมาอย่างต่อเนื่องได้ถึงจังหวะสะดุดหรือชะงัก เนื่องจากสภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้ไทยค่อยๆประสบปัญหาขาดแคลนผ้า ดังที่ลาลักษณ์ โชตามระ (2527: 167) เล่าถึงประสบการณ์ชีวิตในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ว่าในช่วงปีแรกของสงครามโลก เสื้อผ้าและสินค้าอื่นๆ ที่สั่งมาจากตะวันตกยังพอหาซื้อได้แต่ต้องซื้อในราคาที่สูงขึ้นกว่าปกติและค่อยๆ สูงขึ้นเรื่อยๆ เมื่อสงครามมีความรุนแรงเพิ่มขึ้น ปัญหาขาดแคลนผ้าและเสื้อผ้าจึงทวีขึ้น ผ้าที่มีขายในท้องตลาดมีราคาแพงมากและหาซื้อไม่ค่อยได้ แต่ชาวกรุงเทพฯยังพอหาซื้อเสื้อผ้าได้ที่บริเวณตรอกซู่ซ่า แถวถนนดำรงรักษ์ต่อกับถนนกรุงเกษม ซึ่งเป็นแหล่งซื้อขายผ้าเก่าและเสื้อผ้าเก่าที่เกิดขึ้นเพื่อรองรับปัญหาขาดแคลนผ้าและเสื้อผ้าของชาวกรุง โดยแม่ค้าจะนำผ้าเก่าและเสื้อผ้า

^๕ ข้อมูลจากบันทึกความทรงจำของพล.ร.ต. แชน บัจจุสานนท์ ที่ได้กล่าวถึงในบทความนี้ระบุว่าในสมัยรัชกาลที่ 6 มีชาวจีนที่ทำธุรกิจตัดเสื้อและสามารถประมูลตัดชุดเครื่องแบบนักเรียนนายเรือ ขณะทำงานวิจัยของสุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา (2552: 73-78) ชี้ว่านับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 มีสตรีชนชั้นกลางจำนวนหนึ่งได้ฝึกฝนการตัดเย็บเสื้อผ้าจากโรงเรียนหรือจากญาติพี่น้องเพื่อนฝูงและประกอบอาชีพเป็นช่างตัดเสื้อ

เก่าที่มีรอยขาด รอยเย็บ รอยปะ ตลอดจนร่องเท้า หมวก ผ้าถุง ด้ายสำหรับซ่อมเสื้อผ้า มาวางขายให้ลูกค้าเลือก (เล่มเดิม: 190-193) ก่อนที่ธุรกิจค้าเสื้อผ้าในกรุงเทพฯ จะเริ่มฟื้นคืนอีกครั้ง หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติ ดังปรากฏว่าในพ.ศ. 2493 (ค.ศ.1950) ประเทศไทยสามารถผลิตผ้าทอภายในประเทศได้ในปริมาณมากกว่าการนำเข้าผ้าจากต่างประเทศ (อินแกรม 2552:182) โดยนัยนี้กล่าวได้ว่าหลังสงครามโลกผ่านไปแล้ว 5 ปี ไทยมีผ้าที่เป็นวัตถุดิบในการผลิตเสื้อผ้าเพื่อจำหน่ายทั้งผ้าที่ผลิตภายในประเทศและที่นำเข้าจากต่างประเทศในปริมาณที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภค รวมไปถึงข้อเท็จจริงที่ว่าหลังสงครามโลกยุติลงได้เกิดร้านตัดเสื้อผ้าซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในกรุงเทพฯ ขึ้นอีกครั้ง เช่น ร้านเคซีเร่ของหม่อมเจ้าไกรสิงห์ วุฒิชัย (ดู ป. บุณนาค 2553:86-91)

สรุป

จากการศึกษาข้อมูลจากเอกสารประเภทหลักฐานชั้นต้นและชั้นรอง อาจสรุปได้ว่าการค้าเสื้อผ้าในสังคมกรุงเทพฯ สมัยรัชกาลที่ 6 ถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ดำเนินต่อเนื่องมาจากสมัยรัชกาลที่ 5 และมีการขยายตัวขึ้นจากเดิม โดยชาวกรุงในช่วงทศวรรษ 2450 – กลางทศวรรษ 2480 (โดยเฉพาะชนชั้นกลาง) นิยมแต่งกายแบบสมัยใหม่เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตก ประกอบกับสภาวะการเติบโตของเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในกรุงเทพฯ ทำให้ผู้คนนิยมซื้อเสื้อผ้าจากห้างร้านหรือร้านตัดเสื้อ จนกระทั่งสงครามโลกครั้งที่ 2 ขยายตัวเข้ามาถึงประเทศสยาม/ไทย ผู้คนทั่วไป(รวมทั้งธุรกิจค้าเสื้อผ้า) ในกรุงเทพฯ จึงประสบปัญหาการขาดแคลนผ้าและเสื้อผ้าในประเทศ แต่ในสภาวะดังกล่าวได้เกิดธุรกิจการค้าเสื้อผ้าเก่าขึ้นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการบริโภคเสื้อผ้าของคนในสังคม ก่อนที่ธุรกิจการค้าเสื้อผ้าในห้างร้านหรือธุรกิจร้านตัดเสื้อจะค่อยๆ ฟื้นตัวขึ้นในช่วง 1 ทศวรรษ หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติ

เอกสารอ้างอิง

- ขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์). 2523. 80 ปีในชีวิตข้าพเจ้า. อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์) ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันพฤหัสบดีที่ 9 ตุลาคม.
- คึกฤทธิ์ ปราโมช, หม่อมราชวงศ์. 2552. สีแผ่นดิน 2. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า 200.
- จิรวัดน์ แสงทอง. 2546. ชีวิตประจำวันของชาวสยามในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2426-2475. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา . 2533. **เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต**. พิมพ์ครั้งที่ 3.
กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ. 2524. **เศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย**.
กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- ชาญวิทย์ เก่งแก้ว. 2553. **จอมพลผู้พลิกวัชนัม**. กรุงเทพฯ: ฐานบุ๊คส์.
- ชานันท์ ยอดหงษ์. 2555. **“นายโน” : ชีวิตทางสังคมชายล้วนและเพศภาวะในพระราชสำนัก
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสตรีศึกษา วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- แขน ปัจจุสานนท์. 2557. **ชีวิตลูกประตู่ บันทึกความทรงจำพลเรือตรีแขน ปัจจุสานนท์**.
กรุงเทพฯ: พิมพ์คำ.
- ชิมเมอร์แมน, คาร์ล ซี. 2525. **การสำรวจเศรษฐกิจในชนบทแห่งสยาม**. ชิม วีระไวทยะ
(แปลและเรียบเรียง). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- โตม ไกรปกรณ์. 2556. **การค้าเสื้อผ้าในสังคมสยามสมัยอยุธยาถึงสมัยรัชกาลที่ 5**. **วารสาร
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปีที่ 16 (มกราคม-ธันวาคม): 259-269**.
- แถมสุข นุ่มนนท์. 2548. **เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง**. พิมพ์ครั้งที่ 3.
กรุงเทพฯ: สายธาร.
- เนื่อง นิลรัตน์, หม่อมหลวง. 2544. **ชีวิตในวัง 1**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: ศรีสารา.
- บัทสัน, เบนจามิน เอ. 2543. **อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม**. พรรณงาม เก้าธรรมสาร,
สดีไส ชันติวรพงศ์, ศศิธร รัชนี้ ณ อยุธยา (แปล). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำรา
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- บุปผนาภ สุวรรณมาศ. 2525. **การสร้างบ้านแปลงเมืองรัตนโกสินทร์** กรุงเทพฯ: โครงสร้างเมือง
ทางด้านประโยชน์ใช้สอย 2525-2525. **วารสารธรรมศาสตร์ 11: 1 (มีนาคม): 18-37**.
- เบเคอร์, คริส และผาสุก พงษ์ไพจิตร. 2557. **ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ป. บุณนาค. 2553. **เปิดตำนานห้างร้านสยาม**. กรุงเทพฯ: ฐานบุ๊คส์.
- ปราโมทย์ ประสาทกุล; ปัทมา ว่าพัฒน์พงศ์; สุภาณี ปลื้มเจริญ. 2550. **คนห้าแผ่นดิน:
ประวัติศาสตร์ที่ยังมีชีวิต**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ปรีดาร์ตัน พัฒน์พีชัย. 2544. **นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจของรัฐบาลจอมพล ป.
พิบูลสงคราม กับการสร้างความชอบธรรมทางการเมือง**. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง ภาควิชาการปกครอง
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปิยนาด บุณนาค. 2550. **ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่(ตั้งแต่การทำสนธิสัญญาบาวริงถึง
“เหตุการณ์ 14 ตุลาคม” พ.ศ. 2516)**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ลาวัลย์ โชติตามระ. 2527. **ชีวิตชาวกรุงสมัยก่อนศตวรรษมาแล้วและชีวิตชาวกรุงสมัยสงคราม.** ว ฌ ประมวลมารค. 2554. **ปริศนา.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: แสงดาว.
- วีระยุทธ ปีสาลี. 2557. **กรุงเทพฯยามราตรี.** กรุงเทพฯ: มติชน.
- ส. พลายน้อย. 2553. **วันก่อนคืนเก่า.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: พิมพ์คำ.
- สมภพ มานะรังสรรค์. 2544. **แนวโน้มพัฒนาการเศรษฐกิจไทยในช่วงก่อนและหลังการปฏิรูปการปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมศรี สุกมุลนันท์. 2556. **อัตชีวประวัติสมศรี สุกมุลนันท์.** กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.
- สิทธิพงษ์ ดิลกวนิช. 2538. **ใครจะครองเมืองกรุงเทพมหานครในปีทศวรรษ 2540?** **วารสารธรรมศาสตร์ 21: 3 (กันยายน-ธันวาคม): 6-38.**
- สุนทรี่ อาสะไวย์. 2533. **วิกฤตการณ์เศรษฐกิจหลังสงครามโลกครั้งที่ 1.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา. 2542. **การแต่งกายสตรีกับหัตถกรรมทอผ้าในสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- หนังสือสมาคมนายจ้างร้านค้าตัดเสื้อแห่งประเทศไทย ฉบับร่วมสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี.** 2525. กรุงเทพฯ: สมาคมนายจ้างร้านค้าตัดเสื้อแห่งประเทศไทย.
- อินแกรม, เจมส์ ซี. 2552. **การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในประเทศไทย 1850-1970.** ชูศรี มณีพุกษ์ และเฉลิมพจน์ เอี่ยมกมลลา (แปล). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- อินทรา ซาฮีร์. 2546. **เครือข่ายพ่อค้าผ้าชาวอินเดียในสังคมไทยระหว่าง พ.ศ. 2400-2490.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เอนก นาวิกมูล. 2547. **การแต่งกายสมัยรัตนโกสินทร์.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- เอนก นาวิกมูล. 2550. **โฆษณาไทยเล่ม 2 ยุค 2470.** กรุงเทพฯ: สายธาร.
- เอนก นาวิกมูล. 2551. **โฆษณาไทยเล่ม 1.** กรุงเทพฯ: สายธาร.